

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Erdélyi János és a Magyar Tudós Társaság / Tudományos Akadémia

Az 1825. évi pozsonyi országgyűlést követően hosszú évekbe telt az Akadémia szervezetének, működési rendjének kialakítása. Alapszabályát egy 1827-ben felkért 26 tagú bizottság dolgozta ki, de az „alaprajz” királyi jóváhagyására 1831-ig kellett várakozni. Az alapszabályon dolgozó bizottság, majd a Tudós Társaság elnöke is gr. Teleki József volt, első titoknoká Schedel (Toldy) Ferenc lett. Kölcsey titoknoki jelölését a bécsi kamarilla politikai indoklással megvétózta. Toldy szintén hosszú huzavonát követően és csupán 1835-ben kapott megbízást a titkári posztra.¹

Megalakulása idején az Akadémia volt az egyetlen magyar nyelvű tudományos-kulturális egyesület az országban. Kezdetben – külföldi akadémiák példáját követve – a tudományos munka ösztönzésére főként a pályázatok, a változatos tárgykörökre szóló felhívások, jutalomtételek szolgáltak. A beérkezett pályaműveket a szakterület művelői közül felkért bizottságok bírálták el. A jutalmazott munkák többségéről az idő bizonyította be, hogy valóban a kor kiemelkedő alkotásai voltak.² Felhívások, jutalomtételek szórványosan előfordultak már az Akadémia megalapítását megelőző évtizedekben is; elegendő, ha a palócok ismertetésére felajánlott „Marczibányi aranyak”-ra vagy Kultsár Istvánnak a köznépi dalok gyűjtésére vonatkozó felhívására utalunk. Mindkét felhívás 1817-ben jelent meg, előbbi a Tudományos Gyűjtemény, utóbbi a Hasznos Mulatságok lapjain.

Kultsár felhívásának megokolását érdemes szó szerint idéznünk: „Minden Nemzeteknél szorgalmasan összeszedik a’ Nemzeti Dallokat, mert ezekből az idő culturáját; a’ Nemzet karaktereit könnyű kitapogatni...”³

Fennállásának első évtizedeiben az Akadémia – 1849-ig Magyar Tudós Társaság – olyan vállalkozások munkálatait indította el, mint a tájszavak és a köznépi dalok összegyűjtése, a külföldi levéltárakban fellelhető magyar vonatkozású iratok, okmányok, kódexek rendszeres feltárása, számbavétele; a történeti dokumentumok és leíró források másoltatása, magyarra fordítása. Felhívásai, vállalásai a kor valós szükségleteit tükrözték. Példa rá, hogy 1831-ben Esztergom megye, 1832-ben pedig Komárom megye

1 R. VÁRKONYI Ágnes, *A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása: A Tudós Társaságtól a Magyar Nemzeti Akadémiáig = A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825–1975*, főszerk. PACH Zsigmond Pál, Bp., Akadémiai, 1975, 23–26, 34–35.

2 *Uo.*, 37, 44.

3 TÁLASI István, *Néprajzi életünk kibontakozása = A Magyar népkutatás kézikönyve*, Bp., Néptudományi Intézet, 1948, 4–5; FRIED István, *A délszláv népköltészet recepciója a magyar irodalomban Kazinczytól Jókaiig*, Bp., Akadémiai, 1979, 104; *Hasznos Mulatságok*, 1817, I. félesztendő, 3.

kérte fel a Tudós Társaságot a mesterségek szavainak magyarosítására és „népdalok íratására”.⁴ Az alapítását éppen akkor legalizáló királyi engedély birtokában az Akadémia magáévá tette a megyék javaslatát, és felhívta tagjait, önkéntes munkatársait a népdalok és népszokások, valamint a tájszavak gyűjtésére. A meginduló gyűjtőmunkának köszönhetően született meg az 1838-ban kiadott *Tájszótár*, a magyar nyelvjáráskutatás első jelentős alkotása.⁵ Az eredeti terv szerint „a magyar mesteremberek között divatozó műszavak” is ebbe a szótárba kerültek volna, de a szóanyag egészét átvizsgáló Vörösmarty Mihály javaslatára a tájszavakat inkább különválasztották, a mesterségszavakat mellőzték, de a tájszótárban a lelőhelyeket, a helyneveket is pontosan megadták.⁶

A Tudós Társaság 1831-ben felhívta tagjait népdalok gyűjtésére és beküldésére is. A felhívás nem maradt eredménytelen. Az első beküldők között volt Czuczor Gergely, aki már Komárom megye „rendeire” is hathatott, hogy népdalok íratása tárgyában forduljanak az Akadémiához. A felhívásra beérkezett dalok véleményezésére Vörösmartyt és Schedel (Toldy) Ferencet kérték fel, akik az 1833. évi nagygyűlésen már jelentést tettek a kétkötetnyi válogatott szövegről, és javasolták annak kiadását. A nagygyűlés megvitatta a szerkesztésben követendő elveket. Két, egymástól eltérő jellegű kiadvány összeállítását tartotta kívánatosnak. Egyik a tudományosság, másik a közönség igényének felelt volna meg. Az évi nagygyűlés úgy határozott, hogy a tudomány számára készülő gyűjteménybe kizárólag a nép között termett dalok kerülhetnek „eredeti mi-voltukban minden csinosítás nélkül”. A nép számára készülő gyűjteménybe – melynek kiadását olcsóbb, kis füzetekben elosztva képzelték el – beválogathatók a nép közt elterjedt dalok oly változtatásokkal, hogy a nép ízlését és erkölcsét nemesítsék. Ezek mellett helyük van benne az írók által, de a nép szellemében készült daloknak is. A nagygyűlés végül a tervezett gyűjtemények két szerkesztőjének Vörösmartyt és Schedelt választotta meg.⁷

Vörösmarty és Schedel (Toldy) Ferenc aztán több éven át szerepelt a jegyzőkönyvekben mint szerkesztő. Valóban foglalkoztak a kiadás előkészítésével: átvették az Akadémiához beérkező újabb gyűjtéseket, és 1835-ben ilyen minőségükben ajánlották megvételre a Tudós Társaságnak Pálóczi Horváth Ádám *Ó és új, mint-egy ötöd-félszáz énekek* című kéziratát a készülő népdalgyűjtemény egyik lehetséges forrásaként. Kezdeményezésükre az Akadémia 1837-ben ismét felszólította tagságát népregék, dalok, szokások gyűjtésére, és a beküldött újabb szövegeket szintén Vörösmarty és Schedel kapta meg véleményezésre.⁸ Mindezen gyarapodás ellenére – kellő mecénatúra hiányában – a kiadásáig nem jutottak el, s az 1830-as évek végén már a gyűjtés

4 K. POSONYI Erzsébet, *Erdélyi János és a népköltészet*, I–II, Ethnographia, 38(1927), 6; ORTUTAY Gyula, *A magyar népköltési gyűjtemények története*, Ethnographia, 50(1939), 230; Uő, *A magyar népköltési gyűjtemények története* = Uő, *A nép művészete*, Bp., Gondolat, 1981, 297.

5 *Magyar tájszótár*, kiadta a Magyar Tudós Társaság, Buda, 1838.

6 R. VÁRKONYI, *i. m.*, 38; KOSÁRY Domokos, *Társadalomtudományok = A Magyar Tudományos Akadémia...*, *i. m.*, 53.

7 HORVÁTH János, *A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfigig*, Bp., Akadémiai, 1978², 264.

8 VISZOTA Gyula, *Az Akadémia és a népdalgyűjtés*, Akadémiai Értesítő, 1911, 116–118; HORVÁTH, *i. m.*, 264–265.

is elakadt. Anyagi fedezet hiányában az akadémiai kiadás egyre késlekedett, végül teljesen elmaradt.

Eközben, Kisfaludy Károly halálát követően, 1836-ban létrejött a Kisfaludy Társaság. A Bajza József, Vörösmarty, Toldy Ferenc és mások által alapított szépirodalmi társaságnak 50 rendes és 20 levelező tagja lehetett. Elnöki tisztségét hosszabb ideig báró Jósika Miklós töltötte be. Alapszabálya az új tagoknak előírta székfoglaló előadás megtartását. Tagjainak egy része a Tudós Társaságnak is aktív tagja volt. A még erőtlén Magyar Tudós Társaság együttműködésre törekedett az újonnan alakult kulturális-tudományos egyesületekkel, így a Kisfaludy Társasággal és az 1841-ben alakult Magyar Természettudományi Társulattal is, amelynek szervezésében 1841-től kezdődően tartották meg a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseit, mindig változó helyszíneken.

A magyar népköltés, a népdalok és mondák további gyűjtését és kiadását – Erdélyi János kezdeményezésére – az előbb vázolt megfeneklett helyzetben vette át az Akadémiától 1844-ben a Kisfaludy Társaság.⁹ Ennek az átadás-átvételnek azonban olyan előtörténete van, amit érdemes pontról pontra haladva követnünk, részleteiben ismerünk. Ki volt az a fiatalember, akinek a kezdeményezésére ez a régi vállalkozás kimozdult a holtpontról, akinek a felkészültségében, rátermettségében mindkét testület megbízott?

Erdélyi Jánost a Magyar Tudós Társaság nagygyűlése 1839. november 23-án választotta meg levelező tagjának. Az akkor 25 éves jogászt, „hites” ügyvédet „költői dolgozatai” alapján, „szépliteratúrai jeles művei tekintetéből” ajánlotta felvételre Vörösmarty Mihály, a keletkutató Jerney János és a történész Kossovich Károly akadémikus.¹⁰ E három ajánló mellett tekintélyes támogatói között volt Bajza József, Toldy Ferenc és Székács József is. Erdélyi levelező tagi akadémiai székfoglalójáról nincs tudomásunk; költőknek akkor még nem írták elő a székfoglaló előadás kötelezettségét.

1842. január 22-én ugyancsak költői munkásságára tekintettel választotta meg rendes tagjává a Kisfaludy Társaság. A Társaság nevében Székács József köszöntötte „népünk költőjét”, méltatta érdemeit, amikor székfoglalóját tartotta. Erdélyi János azonban nem költőként lépett be, hanem *Népköltésze*ről címmel megtartott tudományos értekezéssel, melyben a népi és a nemzeti költészet viszonyát elemezte. Székfoglalóját többek között a szerb népregék, hősénekek tanulmányozásával készítette elő.¹¹ Az Akadémián és a Kisfaludy Társaságban is előtte járt Székács József, akit a hazai folklór-kutatás történetéről szóló értekezések ritkán említenek, holott Magyarországon ő volt az első, aki eredeti népköltészeti alkotásokat tartalmazó gyűjteményt állított össze és adott ki magyar nyelven. A *Szerb népdalok és hősregék* címmel 1836-ban megjelent könyv szövegeit Vuk Karadžić gyűjtötte, Székács pedig szerb eredetiből fordította; a kötet rendezési

9 Az Akadémiához beáramló népdalanyagot nem 1836-ban vette át az akkor alakult Kisfaludy Társaság, mint azt a szakirodalom említi, pl. Kósa László, *A magyar néprajz tudománytörténete*, Bp., Osiris, 2001, 43.

10 ERDÉLYI János *Levelezése*, I, s. a. r., jegyz. T. ERDÉLYI Ilona, Bp., Akadémiai, 1960 (A Magyar Irodalomtörténet-írás Forrásai, 2), 393; T. ERDÉLYI Ilona, *Erdélyi János*, Bp., Akadémiai, 1981 (A Múlt Magyar Tudósai), 28.

11 FRIED, *i. m.*, 256–257; K. POSONYI, *i. m.*, 109; T. ERDÉLYI, *Erdélyi János...*, *i. m.*, 77–78.

elve, csoportosítása is tőle származott.¹² Pest város magyar evangélikus gyülekezete 1837-ben első lelkészévé választotta, 1841-ben eskető papja volt Vachott Kornéliának és Erdélyi Jánosnak. (Az esküvőn násznagyként vett részt Kossuth Lajos, s a tanúk között állt Fáy András.¹³) 1860–1872 között a felföldi bányavárosok evangélikus egyházkerületének püspöke volt, aki bátran fellépett a hazai protestánsok vallásgegyenlőségéért. 1862-ben az Akadémia tiszteleti tagjává választották.¹⁴

Erdélyi ifjonti agilitására a Kisfaludy Társaság és az Akadémia egyaránt igényt tartott. Erre vall, hogy 1843. augusztus 1-től titkárává választotta a Kisfaludy Társaság, és ebben a tisztségében meg is maradt 1849-ig, hat esztendőn keresztül.¹⁵ Az Akadémián 1846-ban a Nyelvtudományi Osztály több ülésének emlékeztetőjét Erdélyi János készítette el mint az osztály jegyzője. Vörösmarty Mihály, Kállay Ferenc, Schedel Ferenc, a debreceni Lugossy professzor és mások nyelvészeti tárgyú felolvasásairól elmélyült jegyzőkönyveket írt, és maga is értekezett az idegennyelv-tanítás módszertani kérdéseiről. A Tudós Társaságban szerzett ismereteit az általa alapított és Garay Jánossal együtt szerkesztett *Regélő Pesti Divatlapban* is kamatoztatta. A lap 1844. január 11-ei számában egy név nélkül közreadott híradásban számolt be Reguly Antal Volga-vidéki kutatásáról, a magyar és a finn nyelv rokonságáról. Ezt azért tehette, mert 1844. január 2-án jelen volt azon az akadémiai kisgyűlésen, amelyen „olvastatott Reguly Antal lev. tagnak Kazánban múlt évi nov. 7-én költ levele”.¹⁶ Nem állapítható meg, hogy Erdélyi pontosan hány évig írta az Akadémia Nyelvtudományi Osztályának emlékeztetőit, látta el a jegyzői tisztséget az 1840-es években.¹⁷ Titkári, jegyzői megbízatása a Kisfaludy Társaságban és az Akadémián mindenképpen ismertségére, a személye iránt megnyilvánuló bizalomra vall.

1843. december 30-án Erdélyi János újabb előadást tartott a Kisfaludy Társaságban *Magyar népköltészet: Töredékek* címmel,¹⁸ melyben felvetette egy népdalgyűjtemény kiadását. Arról is szólt, hogy már közel kétszáz dalra menő gyűjteménye van, és még mintegy hatszáz dalt remél. Merész terve előbb meglepetést, meghökkenést váltott ki, majd lelkesedésbe csapott át. Toldy Ferenc is „elcsodálkozott, odalón a meglepetéstől”, hiszen legfeljebb hatvan népdal kiadására gondolt. Erdélyi hangsúlyozta, hogy a magyar népdalokat „jegyzésekkel s magyarázatokkal kísérve kiadni régi óhajta, de gyűjtélékét mindig szaporíthatni remélvén, végső kezét tenni a munkára, még korálja”,

12 SZÉKÁCS József, *Szereb népdalok és hősrégék*, Pest, Trattner-Károlyi, 1836; FRIED, *i. m.*, 185; SZELI István, *Székács József és műve*, Újvidék, Fórum, 1986, 6–7.

13 T. ERDÉLYI, *Erdélyi János...*, *i. m.*, 32–33.

14 Székács József püspök visszaemlékezései, szerk. KERTÉSZ Botond, Bp., Akadémiai, 2008, 23–26, 106. Lásd még: PALÁDI-KOVÁCS Attila, *A Tudományos Akadémia és a néprajzi kutatások képviselője, támogatása a 19. században*, megjelenés előtt a Kósa László 70. születésnapját köszöntő kötetben (Debrecen, 2012).

15 K. POSONYI, *i. m.*, 11.

16 ERDÉLYI János, *Népköltészetéről* = E. J., *Nyelvészeti és népköltészeti, népzenei írások*, s. a. r. T. ERDÉLYI Ilona, Bp., Akadémiai, 1991 (Fontes, 13), 311; T. Erdélyi Ilona és Szatmári István jegyzete. A jegyzet közli a *Regélőben* megjelent híradás teljes szövegét. Lásd még *uo.*, 6, 74, 78–79.

17 T. Erdélyi Ilona írja, hogy „A negyvenes években, mint az Akadémia Nyelvtudományi Osztályának jegyzője hivatalból is figyelte a nyelvészeti előadásokat...”. *Uo.*, 6.

18 K. POSONYI, *i. m.*, 111. Az előadott értekezés mint „Töredék” megjelent a *Regélő Pesti Divatlap* 1844. évi 7. és 9. számában.

azaz korainak tartja.¹⁹ A Társaság magáévá tette az elgondolást, és felbuzdulásában a lapokban közlendő gyűjtési felhívásról döntött. Az elnöklő Jósika Miklós az erdélyi székely dalokra, Toldy Ferenc a Tudós Társasághoz begyűjtött anyagra, Döbrentei Gábor a moldvai magyarok népdalaira hívta fel az előadó figyelmét.²⁰ Bajza, Vörösmarty, Schedius, Garay János, Vachott Sándor is megtették a maguk javaslatait.

A Kisfaludy Társaság felhívása 1844. január 18-án jelent meg a Regélő Pesti Divatlapban. Ebben a Társaság nem csupán a régi, a népszerű, a „köznépi” dalok gyűjtését, beküldését kéri, mint korábban Révai Miklós és Kultsár István tette, hanem az eredetiségre és a szöveghűsége is felhívta a munkatársak figyelmét. A felhívást szövegező Erdélyi bizonyára ismerte Jakob Grimm 1815-ben kibocsátott *Circularját*, minthogy a népdalokon kívül a mondák, a mesék, a szóbeli „hagyományok” lejegyzését, beküldését is szorgalmazta.²¹

Még a Kisfaludy Társaság ülésének napján, 1843. december 30-án levelet írt az Akadémia elnökének, amelyet Jósika Miklóssal együtt írt alá, s amelyben a „Tekintetes Tudós Társaság” levéltárában létező népdalgyűjtések átengedését kéri. Ezt a kérelmet az Akadémia 1844. január 2-ai „kisülése” tárgyalta először. A döntést sok vita, hosszas tanakodás előzte meg. Némelyek a kérés azonnali teljesítését javasolták, utalva „az Akadémia pénzállapotára”, mások elleneztek, illetve a „nagygyűlés” elé terjesztését indítványozták.²² Az ellenzők úgy gondolták, hogy a Tudós Társaságnak kötelessége lenne a népköltési gyűjtemény kiadása.²³ Döbrentei Gábor szavait érdemes idéznünk: „Hogy a m. tudós társaság felállása elején mindjárt gyűjtött népdalait a Kisfaludy Társaságnak általadta, azzal kötelességén ada túl s becsületén ejte csorbát.”²⁴ Végül a „kis gyűlés” ajánlására a XV. „nagy gyűlés” hozzájárult a kérés teljesítéséhez, és Döbrentei is átengedte használatra a Petrás Ince Jánostól beérkezett moldvai népdalokat.²⁵ (Mindamellet csupán 1844 decemberében került sor az Akadémián őrzött kéziratkötegek átadására!)

Az Akadémia továbbította a Kisfaludy Társasághoz Fogarasi János azon figyelmeztetését, hogy az újabb gyűjtések során a népdalok zenéjére, dallamára is ügyeljenek. Erre a Társaság késznek mutatkozott, s felkérte Fogarasi akadémiai tagot, hogy segítse a hangrendek szerkesztésében.²⁶ Erdélyi már jóval előbb tisztában volt ennek fontosságával. Maga is zeneíró, zenekedvelő ember volt, tagja a pataki kollégium énekkarának, aki már 1842-ben megírta Egressy Béni életrajzát, de csak 1852-ben sikerült megjelentetnie.²⁷

19 T. ERDÉLYI Ilona, *A Magyar Népköltési Gyűjtemény kiadásának története*, MKsz, 90(1974), 60; T. ERDÉLYI, *Erdélyi János...*, i. m., 84–85.

20 ERDÉLYI János, i. m., 221,

21 T. ERDÉLYI, *A Magyar Népköltési...*, i. m., 61; T. ERDÉLYI, *Erdélyi János...*, i. m., 220.

22 VISZOTA, i. m., 119. Szó szerint közli a Kisfaludy Társaság levelét és vázolja az akadémiai kézirat népdalgyűjtemény születésének történetét.

23 Kisfaludy Társaság Évlapjai, 1843–1844, 25–26.

24 ItK, 24(1914), 462.

25 Egyedül a moldvai csángó szövegek kerültek a gyűjteménybe „a vidék szerinti kiejtés figyelembe vételével”. K. POSONYI, i. m., 180, 188; ERDÉLYI János, *Népköltészetről...*, i. m., 228, 346.

26 K. POSONYI, i. m., 179–180; HORVÁTH, i. m., 266.

27 VERSÉNYI György, *Erdélyi János emlékezete*, Ethnographia, 25(1914), 275; VISZOTA, i. m., 119.

Erdélyi János 1845 szeptemberében látott neki a Kisfaludy Társasághoz beérkezett kéziratkötegek rendezéséhez. A kiadás lehetőségei akkor még nem látszottak. A 95 küldemény mintegy 4000 (négyezer) dalának csoportosítása, válogatása mindenekelőtt a rendezés elveinek tisztázását követelte tőle. Problémafeltárázó vázlattal fordult a Kisfaludy Társasághoz, s ennek nyomán a Társaság szabad kezet adott neki a rendezés, szerkesztés ügyeiben. Magának kellett döntenie a tudományos szövegkiadás, a „népnevelés eszméje” és az esztétikai példatár olykor egymásnak is ellenmondó szempontjairól, azok érvényesítéséről, a kívánatos egyensúly megteremtéséről.²⁸ Hazai példát erre egyedül Székács József szerb népdalkötetében talált, külföldről néhány angol, német, francia nyelvű gyűjtemény szempontjai közül meríthetett.²⁹

Erdélyi János *Magyar Népköltési Gyűjteménye*, a *Népdalok és mondák* három kötetének népdalkészlete páratlanul gazdag, összesen 1392 verses szöveget ölel fel. Mind a három kötet előszava kiemeli az Akadémia kezdeményező szerepét, felsorolja, hogy kitől, honnan érkeztek be a lejegyzett szövegek. „Az Akadémiától átvett darabok száma meghaladta az 1000-et; ebből Mindszenty Dániel Zemplén megyei táblabíró gyűjtése [...] maga vagy 350, K[ecskeméthy] Csapó Dániel 130 darab.”³⁰ Csapó Dániel mint akadémiai írnok már az akadémiai *Tájszótár* (1838) gyűjtési és szerkesztési munkálataiban is közreműködött. Kicsivel Erdélyi gyűjteménye előtt (1844–1846-ban) jelent meg *Dalfüzérke* címmel négy füzete, melyekben népdalok mellett népies műköltői alkotásokat közölt. Csapó törekvése megfelelt Esztergom és Komárom megye kérésének, Czuczor Gergely és mások népnevelő igényének, szolgálta a népies műdalok (magyar nóta) terjesztését, népszerűsítését. Mindszenty Dániel táblabíró úrnak értékes honismeretű közleményei jelentek meg a Tudományos Gyűjteményben. (Mindketten megérdemelnék a kutatók nagyobb figyelmét.)

A *Népdalok és mondák* II. kötetében Szeberényi Lajos régebben heverő gyűjteményéből, a III. kötetben Rummy Károly György egykori gyűjteményéből származó népdalszövegek is találhatók. Utóbbiak kéziratát Rummy Ágoston, az agilis gyűjtő, szerző és publicista fia ajánlotta fel. A beérkezett nagyobb kéziratkötegekben számos hangjegyekkel kísért dalszöveg is akadt, de „a hangjegyekkel való közlésről ezúttal le kellett mondania a Kisfaludy Társaságnak”.³¹ Ezt a megállapítást Horváth János abban a hiszemben tette, hogy a *Népdalok és mondák* első, mintegy 30 ív terjedelmű kötetét a Társaság „egy nevét elhallgató hazafi” mecenatúrájának köszönhetően tudta megjeleníteni. Ebben azonban K. Posonyi Erzsébet és Horváth János is tévedett. T. Erdélyi Ilona derítette ki, hogy Ferenczi Lajos pesti ügyvéd „vállalta mintegy 1800–2000 forintnyi összeg előlegezését” a kötet kiadására. Erről az örvendetes hírről Erdélyi maga számolt be a Kisfaludy Társaság 1845. november 8-ai ülésén. Valójában hitelügyletről volt szó: Ferenczi ügyvéd úr az Erdélyinek adott személyes kölcsönrel járult hozzá a kiadói vállalkozás elkezdéséhez. A kölcsön fejében a kötet bevételének egyharmadát kérte.

28 T. ERDÉLYI, *Erdélyi János...*, i. m., 94–95.

29 SZÉKÁCS, i. m. A magyar népdalt érintő kötetekhez lásd még: RUMMY Károly György, *Ungarische Volkspoesie*, Wien, 1828; JOHN BOWRING, *Poetry of the Magyars*, London, Robert Heward, 1830.

30 HORVÁTH, i. m., 267.

31 *Uo.*, 267–268.

A hitelnyújtó ügyvédet Erdélyi nyerte meg az ügy számára. Megállapodásuk egy példánya fennmaradt Erdélyi János iratai között.³² Ennek a történetnek is az a tanulsága, hogy Erdélyi személyes áldozathozatala, hitelképessége és kockázatvállalása nélkül a nagy mű kiadása nem valósulhatott volna meg. Ezért olvasható a *Népdalok és mondák* címlapján, hogy „A Kisfaludy Társaság megbízásából kiadja és szerkeszti Erdélyi János. Pest, 1846, 1847, 1848”. Ezzel a formulával jelent meg Pesten 1851-ben a *Magyar közmondások könyve* is, Erdélyi János másik úttörő alkotása a magyar nép- és nyelvhasználat köréből. A „kiadja” mindkét esetben szó szerint értendő. Amire nem volt képes sem a Tudós Társaság, sem a szépirói közösség, azt nemesen és nagyvonalúan oldotta meg egy pórfiúból lett fiatal tudós.

A szabadságharcot követő önkényuralom éveiben, pataki professzorsága idején tudományos munkásságának filozófiai, bölcseleti, esztétikai vonulata erősödött meg. Herder és Hegel eszmevilágának ismerete nyomot hagyott már az 1840-es években kifejtett nyelvészeti, folklorisztikai munkásságán is.³³ Korábban is jelenlevő filozófiai felkészültsége igazából az 1850–60-as években öltött testet maradandó tanulmányokban, teljesedett ki pedagógiai gyakorlatában és elméleti, tudománytörténeti munkásságában. A hegeli esztétikára alapozott előtanulmányai is először az Új Magyar Múzeum hasábjain, az Akadémia lapjában jelentek meg. Pesti barátaival, író, szerkesztő és tudós társaival levelezés útján tartotta a kapcsolatot. Levelezésének kiadott kötetei arról vallanak, hogy sokat és szívesen levelezett. 1858-ban, amikor újra nyilvánosan működhetett, ismét közgyűlést tarthatott az Akadémia, Erdélyi Jánost az MTA rendes tagjává választották. Székfoglalóját 1859 októberében Apáczai Csere János filozófiai és pedagógiai munkásságáról, az anyanyelven művelt tudomány jelentőségéről tartotta.

Halálhírére 1868 januárjában Arany János jelentette be az Akadémián, méltatva személyében a költő, a bölcselemény és a műbíró (a műkritikus) hármas egységét. Akadémiai emlékbeszédet az a Greguss Ágost tartott róla, akinek írói, pedagógiai, esztétikai, filozófiai törekvései a hazai elődök közül Erdélyi János úttöréséhez álltak legközelebb.³⁴ Erdélyit a Magyar Tudományos Akadémia magáénak tartotta életében és magáénak tudja ma is.

32 T. ERDÉLYI, *A Magyar Népköltés... i. m.*, 68. Közli a szerződés teljes szövegét.

33 VERSÉNYI, *i. m.*, 278; PUKÁNSZKY Béla, *Herder hazánkban*, I, *Herder és a népies irány*, Bp., Pfeifer Ferdinánd Könyvkereskedés, 1918 (Német Philológiai Dolgozatok, 23), I, 48–49, 52, 59; K. POSONYI, *i. m.*, 116, 167.

34 *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai, 1825–2002*, I–III, főszerk. GLATZ Ferenc, Bp., 2003, I, 301–302, 430–431; MARKÓ László, *Erdélyi János = Uo.*, I, 301. Az akadémikusokról kiadott életrajzi lexikon Erdélyi Jánost bemutató szócikke sajnos több ponton téves adatokat tartalmaz. Tévesen nevezi szülőhelyének az erdélyi Kiskapust. Hibásan teszi meg a *Nemzeti iparunk* (Pest, 1843) címmel megjelent könyv szerzőjének. Titkársága a Kisfaludy Társaságban nem tartott 1860-ig, csupán 1849-ig. 1842. nov. 30-án *Népköltészetéről* címmel tartott székfoglalója nem a Tudós Társaságban, hanem a Kisfaludy Társaságban hangzott el.